

Preliminarna raziskava merskih značilnosti Vprašalnika o odnosih s starši (VOS)

Ana Kozina, Mojca Rožman in Tina Rutar Leban
Pedagoški inštitut, Ljubljana*

Povzetek: V prispevku predstavljamo razvoj Vprašalnika o odnosih s starši (VOS) in njegove merske značilnosti. Vprašalnik je nastal na podlagi opredelitve vzgojnih slogov D. Baumrind (1967) ter 3D modela vzgoje Milivojevića in sodelavcev (2004). Osnovna predpostavka zaradi katere smo vprašalnik razvili je, da se učni dosežki učencev in njihovi odnosi s starši pomembno povezujejo. Vprašalnik ugotavlja učenčevo zaznavo odnosa s starši in meri tri faktorje: (a) avtoritativni vzgojni slog in avtonomija, (b) avtoritarni vzgojni slog in (c) nagrajevanje. Na priložnostnem vzorcu učencev sedmih, osmih in devetih razredov osnovnih šol v Sloveniji ($N = 333$) se je vprašalnik izkazal kot zanesljiv ($,72 > \alpha < ,95$) in občutljiv ($r_{\text{povprečni}} = ,67$). Rezultati kažejo pomembne razlike med spoloma v zaznavanju avtoritativnega vzgojnega sloga in avtonomije ter nizke povezave med učnimi dosežki in učenčevo zaznavo odnosov s starši.

Ključne besede: vzgojni slogi, učni uspeh, odnos med starši in otroci, razvoj vprašalnika, psihometrične značilnosti

Metric characteristics of Children-parents relationship questionnaire (VOS): a preliminary study

*Ana Kozina, Mojca Rožman and Tina Rutar Leban
Educational Research Institute, Ljubljana, Slovenia*

Abstract: The purpose of the article is to introduce the Children-parents relationship questionnaire (VOS) and to present its metric characteristics. The questionnaire is based on parental styles of D. Baumrind (1967) and 3D model of parental styles developed by Milivojević and others (2004). The questionnaire was developed under assumption that relationship between children and their parents influences educational achievement of children. Results on convenience sample ($N = 333$) of seventh, eighth and ninth grade students in Slovenia show a three dimensional structure of the questionnaire: (a) authoritative parental style and autonomy, (b) authoritarian parental style and (c) rewarding. Questionnaires' reliability in terms of internal consistency ($,72 > \alpha < ,95$) as well as sensitivity ($r_{\text{average}} = ,67$) proved to be sufficient. Our results show significant gender differences in perceived authoritative parental style and autonomy as well as low association between school grades and the perceived relationship.

Key words: parenting styles, academic achievement, parent child relations, test development, psychometric characteristics

CC = 2956

*Naslov / Address: Ana Kozina, Pedagoški inštitut, Gerbičeva 62, 1000 Ljubljana, e-mail: ana.kozina@pei.si

Starši začnejo uporabljati različne socializacijske postopke v interakciji z otrokom približno v drugem letu njegove starosti, ko je otrok sposoben slediti njihovim zahtevam in usmeritvam (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004). Število in zapletenost socializacijskih zahtev do otroka se povečata v obdobju zgodnjega otroštva, starši se med seboj precej razlikujejo glede tega, kakšne zahteve imajo do otrok in na kakšen način jih otroku postavljajo (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004).

Med najbolj znanimi pojmovanji socializacijskih postopkov staršev so vzgojni slogi D. Baumrind (1967), ki predstavljajo teoretično ozadje Vprašalnika o odnosih s starši. Na podlagi opazovanj interakcije staršev s predšolskimi otroki je avtorica izpostavila dve temeljni dimenziji vzgojnega sloga staršev: zahtevnost – nezahtevnost ter odzivnost – neodzivnost. Na dimenziji zahtevnost – nezahtevnost imajo zahtevni starši razmeroma visoke zahteve do otroka in vztrajajo na postavljenih standardih vedenja, medtem ko nezahtevni starši le malo zahtevajo od otroka, če pa že, pri tem niso vztrajni in pretežno nočejo vplivati nanj. Na dimenziji odzivnost – neodzivnost odzivni starši sprejemajo svojega otroka in se nanj skoraj vedno odzivajo, neodzivni pa ga pretežno zavračajo in se malokrat odzivajo. S kombinacijo teh dveh dimenzij vedenja staršev do otroka dobimo štiri vzgojne sloge: avtoritarni oz. slog uveljavljanja moči (temelji na zahtevnosti in neodzivnosti na otrokove potrebe, interese, pravice), avtoritativni (kombinacija zahtevnosti in odzivnosti), permisivni oz. slog neučinkovitega nadzora (vključuje nezahtevnost in odzivnost) in nevpleteni slog (opredeljujeta ga nezahtevnost ter neodzivnost staršev) (Baumrind, 1967).

V povezavi z vzgojnimi slogi v literaturi zasledimo tudi tridimenzionalni model vzgoje (3D model) (Milivojević, Bilban, Kokelj, Kramberger in Steiner, 2004). V primerjavi z Baumrindovo (Baumrind, 1967) Milivojević in sodelavci (2004) dimenzijo odzivnost obravnavajo kot dve ločeni dimenziji, in sicer kot dimenzijo odzivanja na otrokova želeno vedenja (avtorji jo poimenujejo kot dimenzijo pohval in nagrad; Milivojević idr., 2004) ter dimenzijo odzivanja na otrokova neželena vedenja (avtorji jo poimenujejo kot dimenzijo kritik in kazni; Milivojević idr., 2004). Dimenzijo *zahtevnost* avtorji 3D modela opredelijo kot *postavljanje ciljev*. V primerjavi z modelom vzgojnih slogov D. Baumrind (1971), ki pri vsaki dimenziji izpostavi le količinski vidik (malo, veliko zahtev oz. manjša, večja odzivnost), avtorji 3D modela vsako dimenzijo opredelijo tudi z vidika kakovosti oz. ustreznosti posameznega vedenja vzgojitelja (Milivojević idr., 2004). Glede na interakcijo med starši oz. vzgojitelji in otrokom na navedenih treh dimenzijah, avtorji opredelijo šest vzgojnih slogov (Milivojević idr., 2004): avtoritativni, avtoritarni, permisivni, pretirano zaščitniški, nevpleteni ter vzgojni slog fizične nadvlade.

V okviru dimenzije zahtevnost – nezahtevnost smo v vprašalnik vključile vprašanja o odzivih staršev na želeno vedenja in zelene lastnosti, odzivih staršev na neželena vedenja in lastnosti ter pričakovanja in zahteve staršev. V okviru dimenzije odzivnost – neodzivnost smo v vprašalnik vključile vprašanja o varni navezanosti, pozitivnem odnosu, avtonomiji in sprejemanju.

Raziskave kažejo, da je avtoritativni slog starševstva v splošnem najbolj ugoden za vzgojo otrok v zahodnih, tehnološko razvitih državah (glej Baumrind, 1967, 1971, 1989; Cugmas, 2003; Darling in Steinberg, 1993; Denham, Renwick in Holt, 1991; Kuczyinski in Kochanska, 1995). Ta slog se največkrat povezuje z višjo socialno kompetentnostjo otroka, moralnim razvojem, pozitivnim razpoloženjem, samozavestjo, učinkovitim uravnavanjem čustev, starosti primerno neodvisnostjo, težnjo po obvladovanju okolja in učenju novih stvari ter prilagodljivostjo v izobraževalnih institucijah. Otroci, ki so vzgajani pretežno v avtoritarnem slogu, pogosteje izražajo negativno razpoloženje, tesnoba, žalost (Baumrind, 1971), večjo zavrtost, odvisnost od odraslih ter manjšo nagnjenost k raziskovanju okolja. Do vrstnikov pogosto izražajo sovražnost v situacijah nasprotujočih si potreb, mnenj in interesov in so na splošno manj socialno prilagojeni v primerjavi z vrstniki. S permisivnim slogom starševstva se povezujejo otrokova relativna nezrelost, težave z nadzorovanjem impulzov, čustev in vedenja, neugodljivost, nasprotnost in težnja po takojšnjem zadovoljevanju potreb. Nevpleteni slog starševstva pa ima v povprečju najbolj neugoden učinek na otrokov spoznavni, čustveni, socialni in moralni razvoj (Baumrind, 1971; glej tudi Marjanovič Umek in Zupančič, 2004; Vidmar in Zupančič, 2006; Zupančič, Podlessek in Kavčič, 2004).

Kljub temu, da rezultati raziskav (Zupančič idr., 2004) kažejo, da je avtoritativni vzgojni slog najbolj učinkovit, vsaj z vidika ugodnih učinkov na razvoj otrok, ki živijo v zahodnih, tehnološko razvitih družbah, ne moremo govoriti o splošnem pozitivnem učinku avtoritativnega vzgojnega sloga na vse vidike otrokovega razvoja. Študije namreč kažejo, da se socializacijski postopki različno povezujejo z različnimi vidiki otrokovega razvoja (Petit, Bates in Dodge, 2000, cit. v Zupančič idr., 2004). Rezultati npr. kažejo, da imata na temperamentno težavne otroke največji in najbolj neugoden učinek permisivni in nevpleteni vzgojni slog, na temperamentno počasne otroke pa avtoritaren (pojma »težaven« in »počasen« otrok sta termina, ki izhajata iz devetkomponentnega modela temperamenta, ki sta ga razvila Thomas in Chess (1977, 1984)). Nekateri avtorji tudi ugotavljajo, da se odzivanje staršev povezuje z otrokovim temperamentom. Na temperamentno težavne otroke se starši npr. pogosteje odzivajo z nihanjem med avtoritarnim (tehnike uveljavljanja moči) in permisivnim vzgojnim slogom (nedoslednost) kot na otroke z drugačnimi temperamentnimi vzorci (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004). Avtoritarni vzgojni slog (tehnike uveljavljanja moči) neugodno učinkuje v vzgoji plašnih in prestrašenih otrok, medtem ko ta vzgojni slog nima nobenega učinka na neprestrašene otroke (Kochanska, 1991, 1995, 1997).

Rezultati različnih slovenskih študij kažejo, da med vzgojnimi postopki slovenskih staršev predšolskih otrok prevladujeta avtoritativni pristop ter spodbujanje otrokovega kognitivnega razvoja, v manjšem obsegu pa sta prisotna slog neučinkovitega nadzora ter slog uveljavljanja moči (glej Cugmas, 2003; Veber, 2003; Zupančič idr., 2004).

V mladostništvu se odnos med starši in otrokom (mladostnikom) praviloma reorganizira, predvsem v smeri večje simetričnosti v vplivanju, vzajemne komunikacije in možnosti pogajanj v konfliktnih situacijah (Allison in Sabatelli, 1988; Grotevant in Cooper, 1986), kar vpliva tudi na nekatere elemente vzgojnega sloga staršev. Mladostnikov odnos s starši je v veliki meri odvisen od kakovosti odnosa s starši pred vstopom v obdobje mladostništva. Starši, ki otroku postavljajo zahteve skladno z njegovimi sposobnostmi, nudijo čustveno podporno okolje ter spodbujajo otrokovo avtonomnost in iniciativnost, so tudi bolj dovzetni za prilagoditve, ki jih zahtevajo biološke in psihološke spremembe v obdobju mladostništva. Dobro diferencirana družina omogoča mladostniku razmišljati, čutiti in delovati neodvisno od drugih družinskih članov ter hkrati zahteva spoštovanje pravice do avtonomnosti drugih članov družine (Crespi in Sabatelli, 1997). Kljub povečanju avtonomije v odnosu med starši in mladostnikom, pa osamosvajanje ne pomeni tudi prekinitve pozitivne čustvene povezanosti s starši. Podobne rezultate kažejo študije o povezavi med tipom navezanosti na starše in psihološki prilagojenosti mladostnikov. Varno navezani mladostniki so imeli večjo ego odpornost, nižjo anksioznost, nižjo sovražnost do vrstnikov, bolj pozitivno samopodobo ter manj psiholoških simptomov kot ambivalentno in izogibajoče navezani mladostniki (Cooper, Shaver in Collins, 1998; Kobak in Sceery, 1988).

Različne študije kažejo na povezanost domačega okolja in dosežkov v šoli (Mohanraj in Latha, 2005). Večina raziskav se v sklopu domačega okolja osredotoča na vpliv premoženjskega stanja staršev na dosežke njihovih otrok. Vendar nekateri raziskovalci navajajo (Mayer, 1997; Yeung, Linver in Brooks, 2002; Halawah, 2006), da je vpliv vzgojnega sloga (ki zajema tudi pričakovanja staršev do dosežkov svojih otrok ter pozornost, ki jo starši namenjajo izobraževanju svojih otrok) in domačega okolja (ki zajema število knjig in revij doma ter tudi drugih pripomočkov za učenje) na šolski dosežek celo bolj pomemben kot premoženjsko stanje. Pričakovanja staršev ter čas, ki ga starši preživijo s svojimi otroki, neodvisno od prihodkov družine, pripomoreta k višjemu dosežku otrok v šoli. P. Davis-Kean (2005) je ugotovila, da izobrazba staršev vpliva na dosežek njihovih otrok posredno preko stališč staršev o dosežkih in časa, ki ga starši preživijo z otrokom.

Podobni odnosi med domačim okoljem in dosežki se pojavljajo tudi v obdobju mladostništva. Na primer kombinacija nepodpornega družinskega okolja in visoke emocionalne neodvisnosti od staršev pomembno napoveduje mladostnikovo problematično vedenje, psihične težave in nizke šolske kompetentnosti (Chen in Dornbusch, 1998).

Cilji raziskave

Cilj raziskave je izdelava metrično ustreznega pripomočka za merjenje učenčeve zaznave odnosa s starši. Širše se vprašalnik uvršča v sklop raziskovanja na področju mednarodnih raziskav dosežkov učencev. Osnovna predpostavka raziskave je, da

se dosežki otrok in njihovi odnosi s starši pomembno povezujejo, oziroma da manj pozitivni odnosi s starši v določeni meri ovirajo izobraževalni proces učencev v šoli. Vprašalnik je namenjen ugotavljanju povezanosti učenčeve zaznave odnosa s starši in dosežkov učencev. Zaradi tega smo vprašalniku dodale vprašanja o zaključenih ocenah iz matematike, slovenščine in angleščine v preteklem šolskem letu. Na ta način smo preliminarno preverile hipotezo o povezanosti dosežkov z učenčevimi zaznavami odnosa s starši. Vprašalnik je oblikovan z namenom morebitne uporabe v šolskih svetovalnih službah za prepoznavanje učencev, ki imajo težave v odnosu s starši, ki posledično lahko vplivajo na njihove nižje učne dosežke. Preliminarna raziskava je prvi korak pri oblikovanju končne oblike vprašalnika in raziskovanju povezav zaznanega odnosa s starši in učnih dosežkov.

Metoda

Udeleženci

V razvoj merskega pripomočka je bil vključen priložnostni vzorec s treh osnovnih šol. Ker je lestvica namenjena merjenju odnosov s starši v osmih razredih devetletke so bili v preliminarni vzorec vključeni samo učenci sedmih, osmih in devetih razredov osnovne šole ($N=333$). Porazdelitev po spolu in starosti je prikazana v tabeli 1.

Tabela 1. *Spolna in starostna struktura udeležencev*

leto rojstva	spol	
	dečki	deklice
1994	3	0
1995	49	57
1996	51	59
1997	49	51
skupaj	152	167

Opomba: 14 udeležencev ni dalo podatka o spolu ali starosti.

Pripomočki

Prvotni nabor postavk je zajemal 168 samoocenjevalnih postavk. Postavke smo oblikovale na podlagi teoretičnih izhodišč D. Baumrind (1967) tako da je zagotovljena enakomerna pokritost dimenzij odzivnost – neodzivnost ter zahtevnost – nezahtevnost ter 3D modela Milivojevića in sodelavcev (Milivojević idr., 2004). Ker je stopnja avtonomnosti pomembno povezana z dosežki v srednjih šolah (Rutar

Leban, Vršnik Perše, Kozina in Pavlović, 2009), smo vključile še postavke, ki se nanašajo na avtonomijo. Iz prvotnega nabora postavk smo na podlagi konsenza med avtoricami glede vsebine postavk izbrale 81 postavk, ki smo jih vključile v vprašalnik. Vključile smo postavke, pri katerih sta se vsaj dve avtorici strinjali o njihovi primernosti. Udeleženec na sedem stopenjski lestvici (1 - *sploh se ne strinjam*, 2 - *zelo malo se strinjam*, 3 - *malo se strinjam*, 4 - *delno se strinjam*, 5 - *precej se strinjam*, 6 - *večinoma se strinjam*, 7 - *popolnoma se strinjam*) označi stopnjo strinjanja s postavkami. Za 7-stopenjsko lestvico smo se odločile, da bi zagotovile boljšo razlikovanje med posamezniki na postavkah. Postavkam smo dodale še vprašanja o spolu, mesecu in letu rojstva ter zaključenih ocenah iz matematike, slovenščine in angleščine. Z namenom nadzorovanja učinka utrujenosti smo pripravile dve različici vprašalnika (A in B). Različici sta se razlikovali samo v vrstnem redu postavk. 162 udeležencev je reševalo različico A in 171 udeležencev različico B.

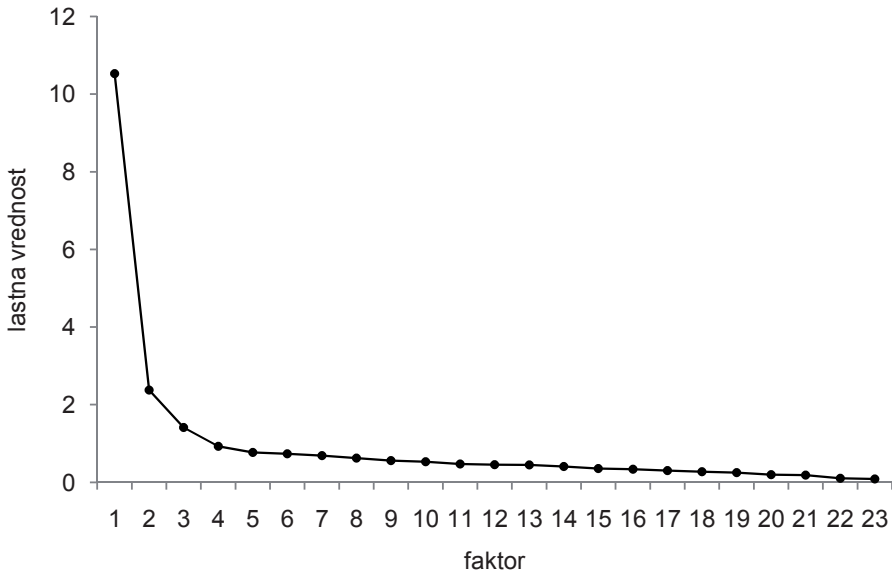
Postopek

Zbiranje podatkov za preliminarno raziskavo Vprašalnika o odnosu s starši je potekalo v decembru 2009 v okviru razrednih ur na izbranih šolah. Izvajalke so bile univerzitetne diplomirane psihologinje, ki so bile z namenom in vsebino raziskave primerno seznanjene, da so lahko odgovarjale na morebitna vprašanja udeležencev. Udeleženci so imeli za reševanje neomejeno časa, pri čemer je večina zaključila v 30-ih minutah. Da bi izločile postavke, ki so vsebinsko manj jasne oziroma jih učenci ne razumejo, smo v navodila zapisale, da naj v primeru, če karkoli ne razumejo, takoj vprašajo.

Rezultati in razprava

Ker je vprašalnik z 81 postavkami časovno neekonomičen, smo želele oblikovati krajšo verzijo z ustreznimi merskimi značilnostmi. V tem okviru smo z eksploratorno faktorsko analizo (z metodo glavnih osi) preverile strukturo vprašalnika in najprej analizirale zanesljivost in občutljivost vprašalnika. Na končnem izboru postavk smo preverile povezanost učenčeve zaznave odnosa s starši z zaključenimi ocenami ter primerjale učenčeve zaznave odnosa s starši med deklicami in dečki.

V prvem koraku smo s pregledom statističnih pomembnosti koeficientov korelacije med postavkami ugotovile, katere postavke se med seboj pomembno povezujejo. Ker je vzorec priložnostni, smo izbrale blažji kriterij izločanja postavk. Postavke, ki se z več kot polovico drugih postavk niso pomembno povezovale, smo iz nadaljnje analize izločile. Na ta način smo ohranile 23 postavk. Strukturo teh smo analizirale z eksploratorno faktorsko analizo po metodi glavnih osi s poševnokotno rotacijo ($KMO = ,948$; $\chi^2[253]=4470,730$; $p=,000$). Kaiser Guttmanov kriterij izločanja faktorjev z lastno vrednostjo nad 1 (Nunnally in Bernstein, 1994) kaže tri faktorje, ki skupaj pojasnijo 56,53 % skupne variance. Prvi faktor pojasni 44,24 % skupne



Slika 1. Prikaz drobirja.

variance, drugi faktor 7,92 % skupne variance in tretji faktor 4,10 % skupne variance. Na sliki 1 je prikaz drobirja.

Prikaz drobirja kaže močan prvi faktor in prelom funkcije lastnih vrednosti pri treh faktorjih. Ker prvi faktor pojasni kar 44,24 % skupne variance bi lahko v končni rešitvi upoštevale tudi enofaktorsko rešitev. Ker sta se Kaiser Guttmanov in prikaza drobirja v strokovni literaturi (Hayton, Allen in Scarpello, 2004; Watkins, 2006) izkazala kot manj zanesljiva, smo uvedle še tretjega, to je paralelno analizo. Kaiser-Guttmanov kriterij pogosto izloči preveliko število faktorjev in ga moramo upoštevati predvsem kot zgornjo mejo števila izločenih faktorjev. Prikaz drobirja je kritiziran na račun subjektivnosti, ki je razvidna tudi v našem primeru, saj omogoča tako izločanje enega ali treh faktorjev. Paralelna analiza je ena izmed najbolj zanesljivih metod ugotavljanja števila latentnih faktorjev v ozadju manifestnih spremenljivk (Hayton, Allen in Scarpello, 2004; Watkins, 2006). Metoda paralelne analize deluje po načelu primerjave lastnih vrednosti, dobljenih na izbranem vzorcu, s povprečjem lastnih vrednosti na naključno generiranih vzorcih enake velikosti (Hayton, Allen in Scarpello, 2004; Watkins, 2006). Rezultati paralelne analize so pokazali, da je smiselno obdržati prve tri faktorje. Nasičenosti postavk s prvimi tremi faktorji po poševnokotni rotaciji so prikazane v tabeli 2.

Prvi faktor zajema 16 postavk, ki merijo učenčevo stopnjo avtonomije, vključenost staršev v učenčevo šolsko delo ter čustva in pozornost v odnosu med učenci in njihovimi starši. Večina postavk, ki so zajete v prvi faktor, se vsebinsko nanaša na avtoritativen vzgojni slog. Ker pa se nekatere postavke vsebinsko izrazito nanašajo na avtonomijo v odnosu med starši in otrokom, ki v opredelitvi

Tabela 2. Rotirane nasičenosti postavk Vprašalnika o odnosih s starši (VOS) s prvimi tremi faktorji

	faktor 1	faktor 2	faktor 3
VOS-2	-,468	,304	,122
VOS-4	-,619	,281	,269
VOS-6	,897	,014	,122
VOS-7	-,779	,178	,208
VOS -9	,841	-,045	,192
VOS-10	,865	,041	,073
VOS-12	,748	,023	,146
VOS-13	-,881	-,092	,039
VOS-14	,811	-,119	,138
VOS-15	,854	,047	,100
VOS-16	-,571	,295	-,090
VOS-17	-,659	-,038	,140
VOS -18	,550	,068	,201
VOS-19	-,783	-,080	,011
VOS-20	-,655	,004	-,039
VOS-23	,654	,112	,078
VOS-1	,062	,619	-,107
VOS-5	,052	,515	,139
VOS-11	-,176	,585	-,074
VOS-21	-,167	,604	-,100
VOS-22	,082	,675	-,083
VOS-3	,219	-,038	,602
VOS-8	,107	-,301	,646

Opombe: Uporabljena je bila metoda glavnih osi in Oblimin rotacija. Rešitev je konvergirala v 9 korakih.

Tabela 3. Povezanost med faktorji Vprašalnika o odnosih s starši (VOS)

	faktor 1	faktor 2
faktor 2	-,324	
faktor 3	,292	-,060

avtoritativnega vzgojnega sloga Baumrindove (1967) ni izpostavljena, smo se odločile, da faktor imenujemo *avtoritativen vzgojni slog in avtonomija*. Višja vrednost na tem faktorju pomeni manj avtoritativen vzgojni slog, manj zahtevne starše in nizko avtonomijo. Drugi faktor zajema pet postavk, ki merijo čustva jeze v odnosu, strog vzorec vzgoje in primerjanje z drugimi. Poimenovali smo ga *avtoritarni vzgojni slog*. Višja vrednost na tem faktorju predstavlja bolj avtoritaren vzgojni slog, bolj stroge starše. Tretji faktor zajema dve postavki, ki merita nagrajevanje za ustrezna vedenja in se po vsebini tudi uvršča v avtoritativni vzgojni slog. Poimenovali smo

ga *nagrajevanje*. Visoka vrednost na tem faktorju predstavlja več nagrajevanja. Naši rezultati delno potrjujejo 3D model Milivojevića in sodelavcev (2004), ki avtoritativni vzgojni slog delijo na dva dela, kaznovanje in nagrajevanje. Rezultati namreč kažejo samostojen faktor nagrajevanja, medtem ko postavke, ki so se nanašale na kaznovanje niso bile z ostalimi pomembno povezane in smo jih zato v prvem koraku izključile iz analiz.

Prvi in tretji faktor sta pozitivno povezana, kar je v skladu z teoretičnimi izhodišči, saj oba merita avtoritativen vzgojni slog. Drugi faktor je z ostalima dvema negativno povezan kar je tudi v skladu s teoretičnimi izhodišči, saj meri avtoritaren vzgojni slog, ki je po vsebini nasproten avtoritativnemu (Baumrind, 1971).

Zanesljivost lestvice smo ugotavljale z notranjo konsistentnostjo merskega pripomočka. Notranja konsistentnost oceni zanesljivost na osnovi povprečne povezanosti med postavkami znotraj lestvice. Cronbachov α koeficient notranje konsistentnosti je široko uporabljena in dobra ocena zanesljivosti, saj preverja zanesljivost merjene vsebine, ki je vir največje napake merjenja (Nunnally in Bernstein, 1994). Pred izračunom zanesljivosti smo postavke, ki so se vrednotile obratno, obrnile. Zanesljivost faktorja *avtoritativen vzgojni slog in avtonomija* je ,954, faktorja *avtoritarni vzgojni slog* ,748 in faktorja *nagrajevanje* ,722. Koeficienti zanesljivosti ob odstranitvah posameznih postavk so vključeni v tabelo 4. Koeficienti zanesljivosti vseh treh faktorjev so dovolj visoki, da lahko sklepamo o njihovi zadostni zanesljivosti.

Na občutljivost postavk sklepamo med drugim tudi po razpršenosti rezultatov na posameznih postavkah. Manjšo občutljivost imajo postavke, ki imajo majhno varianco, torej kažejo na manjšo razpršenost rezultatov. Majhna razpršenost rezultatov pomeni, da so na postavke udeleženci odgovarjali bolj enoznačno oziroma podobno. Opisne statistike po postavkah vprašalnika so skupaj s koeficienti povezanosti postavk s skupnim dosežkom na posameznem faktorju brez te postavke prikazane v tabeli 4.

Nobena izmed postavk nima izrazito majhne variance zaradi česar sklepamo na dobro občutljivost postavk. Na ustrezno občutljivost postavk kažejo tudi mere povezanosti. V tabeli je navedena povezanost postavke s faktorjem, ki ji ta postavka pripada brez te postavke. Kriterij za dobro postavko je povezanost s skupnim dosežkom nad ,30 (Reynolds in Richmond, 1997). Razpon občutljivosti postavk (koeficientov povezanosti) je od ,38 do ,91 s povprečnim koeficientom povezanosti 0,67 kar kaže na dobro občutljivost vključenih postavk.

Veljavnost je v neki meri najpomembnejša psihometrična značilnost, saj z njo ugotavljamo, če določen merski pripomoček dejansko meri, to kar naj bi meril (Nunnally in Bernstein, 1994). Vsebinsko veljavnost smo zagotovile že s prvim naborom postavk, saj smo izbrale postavke, ki so se nanašale na merjeni konstrukt. Dodatno smo vsebinsko veljavnost zagotovile tudi z medsebojnim usklajevanjem postavk iz prvotnega nabora. Pri tem smo v vprašalnik vključile samo postavke, za katere je bil dosežen skupni dogovor o vsebinski primernosti. Konstruktne veljavnosti nismo preverjale, saj po pregledu strokovne literature nismo zasledile vprašalnika

Tabela 4. Opisne statistike z koeficienti povezanosti in zanesljivosti ob odstranitvah posameznih postavk iz faktorjev

	<i>M</i>	<i>SD</i> ²	<i>as</i>	<i>spl</i>	<i>r</i>	α^*
avtoritativni vzgojni slog in avtonomija						
VOS-2	3,51	4,00	0,45	-1,03	,524	,955
VOS-4	4,78	4,12	-0,43	-1,15	,603	,954
VOS-6	3,77	7,12	0,15	-1,80	,908	,948
VOS-7	4,05	4,89	0,01	-1,47	,747	,951
VOS-9	4,01	7,74	0,00	-1,89	,897	,948
VOS-10	4,05	6,25	-0,08	-1,70	,846	,949
VOS-12	4,67	5,40	-0,47	-1,35	,766	,951
VOS-13	3,62	6,40	0,27	-1,63	,809	,950
VOS-14	3,72	7,17	0,16	-1,80	,877	,948
VOS-15	4,20	6,42	-0,07	-1,74	,851	,949
VOS-16	4,17	4,60	0,05	-1,44	,693	,952
VOS-17	4,16	4,47	-0,09	-1,31	,579	,954
VOS-18	3,76	4,39	0,15	-1,32	,572	,954
VOS-19	3,62	5,13	0,19	-1,46	,727	,952
VOS-20	3,80	5,15	0,16	-1,47	,662	,953
VOS-23	5,20	4,23	-0,83	-0,64	,616	,954
avtoritarni vzgojni slog						
VOS-1	5,36	3,85	-0,95	-0,38	,527	,699
VOS-5	4,66	3,06	-0,46	-0,57	,383	,748
VOS-11	5,24	3,86	-0,78	-0,68	,543	,693
VOS-21	5,13	3,80	-0,75	-0,67	,552	,689
VOS-22	5,66	2,89	-1,28	0,76	,567	,687
nagrajevanje						
VOS-3	4,87	3,77	-0,60	-0,82	,565	/
VOS-8	4,92	3,80	-0,54	-0,88	,565	/

Opombe: *as* = koeficient asimetrije, *spl* = koeficient sploščenosti

*Popravljen koeficient zanesljivosti. Izračun popravljenih koeficientov zanesljivosti za tretji faktor ni mogoč, ker ga sestavljata dve postavki.

v slovenskem jeziku, ki bi že veljavno in zanesljivo meril zaznane odnose s starši na ta način.

Poleg merskih značilnosti smo preliminarно preverile tudi razlike v dobljenih faktorjih glede na spol in povezanost faktorjev s šolskimi ocenami učencev. Primerjava vzgojnih postopkov slovenskih staršev glede na spol otroka ni pokazala statistično značilnih razlik (Zupančič idr., 2004). Starši dojenčkov in malčkov se po lastni oceni podobno odzivajo na deklice in dečke, postavljajo jim podobne zahteve glede discipline, v enaki meri jim izkazujejo naklonjenost, omogočajo jim enake možnosti za učenje, nudijo jim podobne igrače in igralne materiale ... (Veber, 2003;

Zupančič, 1999, cit. v Zupančič, Kavčič in Fekonja, 2003), kar lahko kaže na to, da v Sloveniji, stereotipi o razlikah v vzgoji glede na spol izginjajo, vsaj pri starejših otrok v starosti do treh let jih v navedenih raziskavah ne zasledimo. Rezultati teh raziskav kažejo na to, da starši svoje vzgojne postopke le zaznavajo enake oz. podobne ne glede na spol otroka, kar ne pomeni nujno, da se to tudi odraža v njihovem odnosu z otrokom. Zaradi tega smo želele preveriti ali se med spoloma razlike pojavljajo v primeru ko odgovarjajo otroci in ne starši. Prav tako so omenjene raziskave zajemale samo predšolske otroke in nas je zanimalo ali lahko podobno ugotovimo tudi na vzorcih osnovnošolcev.

Primerjale smo povprečne regresijske ocene faktorskih vrednosti (faktorske skore) dečkov in deklic. Ugotovile smo pomembne razlike na faktorju *avtoritativni vzgojni slog in avtonomija* ($t = 3,56$ [266]; $p = ,000$). Dečki imajo na tem faktorju višjo vrednost, kar pomeni, da zaznavajo odnose s starši bolj negativno ($M = ,24$; $SD = ,90$) v primerjavi z deklicami ($M = -,17$; $SD = ,80$). Na faktorju *avtoritarni vzgojni slog* razlike niso statistično pomembne ($t = 1,41$ [266]; $p = ,160$). Prav tako na faktorju *nagrajevanje* nismo ugotovili statistično pomembnih razlik ($t = ,074$ [266]; $p = ,460$).

Naši rezultati kažejo pomembne razlike v zaznavanju avtoritativnega vzgojnega sloga in avtonomije s strani učencev. Rezultati naše raziskave in raziskave M. Zupančič in sodelavcev (2004) sicer zaradi vključenosti različnih vzorcev (starši in učenci) in različnih starostnih skupin niso neposredno primerljivi, pa vendarle kažejo potrebo po nadaljnjem raziskovanju razlik med spoloma v različnih starostnih obdobjih. Glede na to, da se tudi na vzorcu mladostnikov kažejo pomembne razlike med spoloma v zaznavanju domačega okolja (Mohanraj in Latha, 2005), lahko postavimo hipotezo za nadaljnje raziskovanje, da se razlike v zaznavanju odnosa s starši med spoloma razvijejo s starostjo.

Povezanost učnega uspeha s faktorji Vprašalnika o odnosih s starši smo ugotavljali s koeficienti povezanosti. Učni uspeh smo določile kot vsoto zaključenih ocen iz matematike, slovenščine in angleščine v preteklem šolskem letu. Povezanost med učnim uspehom in faktorjem *avtoritativni vzgojni slog in avtonomija* je $-,12$ ($p = ,057$); med učnim uspehom in faktorjem *avtoritarni vzgojni slog* je $,11$ ($p = ,085$) in med učnim uspehom in faktorjem *nagrajevanje* $,08$ ($p = ,212$). Ugotovimo lahko, da nobena povezava ni statistično pomembna. Iz rezultatov ne moremo sklepati o povezanosti med učenčevo zaznavo odnosa s starši ter njegovim učnim uspehom. Povezanost med domačim okoljem, ki vključuje tudi odnose s starši, in dosežkom je ugotavljaj tudi Halawah (2006). V svoji raziskavi poroča o nizki povezanosti domačega okolja in dosežka ($r = ,15$). Spet druge raziskave (Mohanraj in Latha, 2005) kažejo visoke koeficiente povezanosti med domačim okoljem in dosežki ($r = ,60$). Kljub temu, da naši koeficienti povezanosti zaznanega odnosa s starši in učnega dosežka niso statistično pomembni, je velikost koeficientov povezanosti posameznih faktorjev z učnim dosežkom dovolj visoka, da omogoča nadaljnje raziskovanje v tej smeri.

Zaključki

Vprašalnik o odnosih s starši meri tri faktorje: *avtoritativni vzgojni slog in avtonomija*, *avtoritarni vzgojni slog* in *nagrajevanje*. Na priložnostnem vzorcu se je izkazal kot zanesljiv in občutljiv. Na veljavnost vprašalnika pa lahko v tej fazi sklepamo samo preko vsebinske skladnosti postavk znotraj posameznih faktorjev. Veljavnost merjenega konstrukta nameravamo v prihodnje preveriti z konfirmatorno faktorsko analizo na večjih reprezentativnih vzorcih. Konstruktno veljavnost namreč lahko potrdimo tudi s stabilnostjo strukture na različnih vzorcih in ne samo s konvergentno in divergentno veljavnostjo, ki tudi ostajata predmet nadaljnjih raziskav.

Rezultati primerjav med spoloma kažejo pomembne razlike na faktorju *avtoritativni vzgojni slog in avtonomija*. Naši rezultati sicer niso popolnoma primerljivi z rezultati drugih raziskav na predšolskih otrocih in mladostnikih, vendarle pa dobljene pomembne razlike vodijo v nadaljnja preverjanja raziskovalnega vprašanja ali so razlike med spoloma odvisne od tega koga vprašamo, otroke ali starše, ali pa od starostnega obdobja, ki ga raziskujemo.

Povezave med učnimi dosežki in faktorji se niso izkazale kot statistično značilne. Seveda pa ne smemo pozabiti, da na uspešnost učencev, poleg staršev in učiteljev vpliva še veliko drugih dejavnikov. Ker je raziskava izpeljana na priložnostnem vzorcu, so sklepi o povezavah učenčeve zaznave odnosov s starši, njihovim spolom in dosežki v šoli, samo preliminarne narave in načrtujemo njihovo preverjanje na reprezentativnih vzorcih. Raziskave namreč kažejo različne stopnje povezanosti domačega okolja z dosežki v šoli, zato je smiselno preverjanje povezav na večjih reprezentativnih vzorcih, ki omogočajo sklepanje na značilnosti povezav v populaciji. Vprašalnik o odnosih s starši nameravamo vključiti v mednarodne raziskave znanja, ki zanesljivo merijo dosežke na reprezentativnem vzorcu učencev v Sloveniji.

Predstavile smo rezultate preliminarne raziskave o zaznavanju odnosa s starši, ki so predvsem eksploratorne narave. V prihodnje bo potrebno preveriti še dobljeno strukturo na različnih vzorcih in po potrebi vključiti oziroma izključiti določene postavke, da bi zagotovili veljavno uporabo vprašalnika. Šele potem bo vprašalnik primeren za prepoznavanje učencev, ki imajo težave v odnosu s starši.

Literatura

- Allison, M. in Sabatelli, R. M. (1988). Differentiation and individuation as mediators of identity and intimacy in adolescence. *Journal of adolescence research*, 3,1-16.
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behaviour. *Genetic Psychology Monographs*, 75, 43-88.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4(1-2), 1-103.

- Baumrind, D. (1989). Rearing competent children. V W., Damon (ur.), *Child development today and tomorrow* (str. 349–378). San Francisco: Josey-Bass.
- Chen, Z. Y. in Dornbusch, S. M. (1998). Relating aspects of adolescent emotional autonomy to academic achievement and deviant behaviour. *Journal of adolescent research, 13* (3), 293-319.
- Cooper, M. L., Shaver, P. R. in Collins, N. L. (1998). Attachment styles, emotion regulation, and adjustment in adolescence. *Journal of personality and social psychology, 5*, 1380-1397.
- Crespi, T. D. in Sabatelli, R. M. (1997). Children of alcoholics and adolescence: individuation, development, and family systems. *Adolescence, 32*(126), 407-417.
- Cugmas, Z. (2003). *Narisa sem sonce zate: Izbrana poglavja o razvoju otrokove navezanosti in samozaznave* [I've drawn the sun for you: Selected chapters on development of child attachment and self-perception]. Ljubljana: Center za psihodiagnostična sredstva.
- Darling, N. in Steinberg, L. (1993). Parenting styles as context: An integrative model. *Psychological Bulletin, 113*, 487–496.
- Davis-Kean, P. E. (2005). The Influence of Parent Education and Family Income on Child Achievement: The Indirect Role of Parental Expectations and the Home Environment. *Journal of Family Psychology, 19*(2), 294-304. doi:10.1037/0893-3200.19.2.294
- Denham, S. A., Renwick, S. M. in Holt, R. W. (1991). Working and playing together: Prediction of preschool social-emotional competence from mother-child interaction. *Child Development, 62*, 242–249.
- Grotevant, H. D. in Cooper, C. R. (1986). Individuation in family relationships. *Human development, 29*, 82-100.
- Halawah, I. (2006). The effect of motivation, family environment, and student characteristics on academic achievement. *Journal of Instructional Psychology, 33*(2), 91-99.
- Hayton, J. C., Allen, D. G. in Scarpello, V. (2004). Factor Retention Decisions in Exploratory Factor Analysis: a Tutorial on Parallel Analysis. *Organizational Research Methods, 7*(2), 191-205.
- Kobak, R. R. in Sceery, A. (1988). Attachment in late adolescence: working models, affect regulation, and representation of self and others. *Child development, 59*, 135-146.
- Kochanska, G. (1991). Socialization and temperament in the development of guilt and conscience. *Child Development, 62*, 1379-1392.
- Kochanska, G. (1995). Children's temperament, mother's discipline, and security of attachment: Multiple pathways to emerging socialization. *Child Development, 66*, 597-615.
- Kochanska, G. (1997). Multiple pathways to conscience for children with different temperaments: From toddlerhood to age 5. *Developmental Psychology, 33*, 228-240.
- Kuczynski, L. in Kochanska, G. (1995). Function and content of maternal demands: Developmental significance of early demands for competent action. *Child Development, 66*, 616–628.
- Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (2004). Socialni in moralni razvoj v zgodnjem Otroštvu [Social and moral development in early childhood]. V L. Marjanovič

- Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija* (str.363-381). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Mayer, S. E. (1997). *What money can't buy: Family income and children's life chances*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Milivojević, Z., Bilban, K., Kokelj, V., Kramberger, M. in Steiner, T. (2004). *Mala knjiga za velike starše. Priročnik za vzgojo otrok* [A little book for big parents. A manual for raising children]. Ljubljana: Mladinski dom Jarše.
- Mohanraj, R. in Latha (2005). Perceived family environment in relation to adjustment and academic achievement. *Journal of the Indian academy of applied psychology*, 31(1-2), 18-23.
- Nunnally, J. C. in Bernstein, I.H. (1994). *Psychometric theory*. United States of America: McGraw-Hill.
- Reynolds, C. R. in Richmond, B. O. (1997). What I think and feel: a revised measure of children's manifest anxiety. *Journal of abnormal Child Psychology*, 2, 15 -20.
- Rutar Leban, T., Vršnik Perše, T., Kozina, A. in Pavlović, Z. (2009). Elementi vzgojnega sloga staršev in dosežki mladostnikov [Elements of parents' style and adolescents' achievements]. *Šolsko polje*, 20(3-4), 87–103.
- Thomas, A. in Chess, S. (1977). *Temperament and development*. New York: Brunner/Mazel.
- Thomas, A. in Chess, S. (1984). Genesis and evolution of behavioral disorders: From infancy to adult life. *American Journal of Orthopsychiatry*, 141(1), 1–9.
- Veber, P. (2003). *Etnoteorije o vzgoji in malčkova igra* [Parental ethnotheories on educational practice and child's play] (neobjavljeno magistrsko delo). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo, Ljubljana.
- Vidmar, M. in Zupančič, M. (2006). Spremljanje socialnega vedenja otrok v vrtcu: na posameznika osredotočen pristop [Monitoring of children social behaviour in kinder garden: individual focused approach]. *Psihološka obzorja / Horizons of Psychology*, 15(1), 47–74.
- Watkins, M. W. (2006). Determining Parallel Analysis Criteria. *Journal of Modern Applied Statistical Methods*. 5(2), 344-346.
- Yeung, W. J., Linver, M. R. in Brooks-Gunn, J. (2002). How money matters for young children's development: Parental investment and family processes. *Child Development*, 73, 1861-1879.
- Zupančič, M., Kavčič, T. in Fekonja, U. (2003). Personality structure of toddlers and pre-school children as perceived by their kindergarten teachers. *Psihološka obzorja*, 12(1), 7–26.
- Zupančič, M., Podlesek, A. in Kavčič, T. (2004). Parental child-care practices of Slovenian preschoolers' mothers and fathers: The Family Environment Questionnaire. *Psihološka obzorja / Horizons of Psychology*, 13(3), 7-26.